

Repressiyaya məruz qalan qadınlarımız

1937-1938-ci illərdə vəzifədə olan qeyri-millət nümayəndələrinin "ciddi" səyi nəticəsində Azərbaycanda dərin zəkaların, düşüncə beyinlərinin məhvəyə yönələn repressiya və deportasiya qurbanlarının sırasında qadınlar da kifayət qədər idi.

Samir Mustafayev yazır: "Bu sırada Nazlı Tahirova-Nəcəfova, Bakıda ilk "Şərq Konservatoriyası"nın yaradıcısı Xədicə Qayıbova, Tibb İnstitutunun müəllimi Mədinə Qiyasbəyli və başqaları da var idi. Azərbaycan sevgisinə görə güllələnən, həbsə atılan, Sibirə ölüm düşərgələrinə sürgün edilən azərbaycanlı ziyalılarla yanaşı, onların xanımları da min bir məşəqqətlə öz-üzə qaldılar.

Bununla belə, bəhs olunan dövrdə və daha sonrakı mərhələlərdə Azərbaycanın Mirvarid Dilbazi, Nigar Rəfibəyli, Xanım Əlibəyli, Xəlilə Həsəlova, Əzizə Cəfəzadə və bu kimi istedadlı qadın şair və yazıçıları, Şərqi ilk opera yazan qadın bəstəkarı Şəfiqə Axundova, Məziyyə Davudova, Münəvvər Kələntərli, Leyla Bədərbəyli, Şövkət Ələkbərova, Tükəzban İsmayılova, Sara Qədimova kimi sənətkarlar da yetişdi.

1941-1945-ci illərdə 50 milyon insanın həyatına son qoymuş İkinci Dünya müharibəsi də Azərbaycan qadınlarının həyatında ağır bir sınaq dövrü oldu.

Həyat yoldaşlarını, qardaşlarını, oğullarını müharibəyə yola salan Azərbaycan qadınları arxa cəbhədə gecəni-gündüzə qataraq, ordunu lazımı silah-sursat, geyim və ərzaqla təmin edirdilər. O illərdə Azərbaycan qadını, hətta barmağındakı nişan üzünü belə ordundan əsirgəmədi.

Müharibə illərində Bakıda 130-dan çox növdə silah və döyüş sursatı hazırlanırdı. Müəssisələrdə və kolxozlarda işləyənlərin təxminən 70%-i qadınlar idi.

Faşizmə qarşı mübarizədə şəxsi vəsaitlərdən müdafiə fonduna 15 kq qızıl, 952 kq gümüş, 320 mln. rubl verilmişdi. Cəbhəyə 1,6 milyondan çox zəruri mal və 125 vaqon isti geyim göndərilmişdi. Yalnız Sankt-Peterburq üçün 1942-ci ilin yayına qədər Bakı müəssisələri tərəfindən 2 vaqon qara kürü, 40 ton meyvə qurusu, 12 vaqon digər qida məhsulları və tibbi ləvazimatlar yola salınmışdı. Ölkə hospitallarında cəbhədə yaralanmış 440 min nəfər müalicə olunurdu.

İkinci Dünya müharibəsi illərində arxa cəbhədə gecə-gündüz həm qadın, həm də ənənəvi "kişi sahəsi"ndə kişi məşğuliyətində çalışan qadınlarımızın bədii obrazı, qadının "kişi dözümlü"nü, cəsarətliyini, ağırlı günlərdə keçirdiyi mənəvi-psixoloji və fiziki yaşantılarının bədii ifadəsi Azərbaycan yazıçısı İsa Hüseynovun yaradıcılığında mühüm yer tutur. Yazıçı cəmiyyət həyatında qadınların kişilərlə bərabər sosial statusda iştirakı tamamilə haqlı olduqlarını təsirli və inandırıcı bədii boyalarla təq-

dim edir.

Azərbaycan qadınları və qızları arxa cəbhədə kişilərin gördüyü ağır işlərin öhdəsindən gəldikləri kimi, ön cəbhədə də torpaqların faşistlərdən azad edilməsində böyük rəşadət və qəhrəmanlıq göstərirdilər. Onların sırasında Dürrə Məmmədovanın, Adilə Əliyevanın, Təzəxanım Əzimovanın, Asiya Yusifovanın, İrina Qədimovanın, Züleyxa Seyidməmmədovanın və başqalarının adlarını çəkmək olar...

Belə qəhrəman Azərbaycan qadınlarından biri də İkinci Dünya müharibəsində Qafqazda, Cənubi Avropada və Yaxın Şərqdə ilk qadın təyyarəçi olan azərbaycanlı Leyla Məmmədbəyova idi.

Leyla Məmmədbəyova sənət təhsilini Bakı aeroklubunda almış və ilk uçuşunu 1931-ci ildə yerinə yetirmişdir. Təhsilini 1932-ci ildən Moskvada davam etdirən L.Məmmədbəyova 1933-cü il martın 17-də Moskvanın Tuşino aerodromunda U-2 təyyarəsindən paraşütlə atlanaraq Nina Kamnevadan sonra Sovet İttifaqının ikinci qadın paraşütçüsü olmuşdur. 1934-cü ildə Cənubi Qafqaz respublikaları arasında keçirilən paraşütçülər yarışında birinci yeri tutmuş və 1941-ci ilədək, artıq aviasiya mayoru rütbəsini almışdı. Sonralar sənətini Bakı aeroklubunda müəllim kimi davam etdirmişdi.

6 uşaq anası L.Məmmədbəyovanın yetkinlik yaşına çatmamış 4 övladı olduğuna görə İkinci Dünya müharibəsində hərbi təyyarəçi kimi iştirakına icazə verilməsə də, o, müharibə illərində yüzlərlə desant və 4 min paraşütçü hazırlayıb cəbhəyə yollamışdır. Onun tələbələri arasında nəfər Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür.

Leyla Məmmədbəyovanın böyük oğlu Firudin İkinci Dünya müharibəsində, kiçik oğlu Xanlar isə Qarabağda vuruşmuşdur.

Digər həmyerlimiz - Sona Nuriyeva da ilk təyyarəçi qadınlardan biri olmuşdur. O, Bakı təyyarəçilər klubunda yetişmişdir. S.Nuriyeva 1945-ci ildən beynəlxalq hava xəttində (Almaniya, Bolqarıstan, Yuxoslaviya, Polşa və s.) qulluq etmiş, 1949-1968-ci illərdə Zabrat aeroportunda işləmişdir. Keçmiş SSRİ Ali Sovetinin deputatı seçilmiş, orden və medallarla təltif edilmişdir.

Müharibə illərində digər bir qadın qəhrəmanımız da gəmi kapitanı Şövkət Səlimova idi. O, 1940-cı ildə Bakı Dənizçilik Məktəbini bitirmişdir. İkinci Dünya müharibəsində Xəzər Dəniz Gəmiçiliyində kapitan müavini və kapitan işləmişdir. Müharibə dövründə bütün dünyaya üzrə iki qadın gəmi kapitanından biri idi.

Azərbaycan qadını bu əzmkarlığını, mətanətini, öncüllüyünü müharibədən sonra əmək cəbhəsində də parlaq örnəklərlə nümayiş etdirirdi.

Belə nümunələrdən biri 1940-cı il mart ayının 1-də Zaqatala rayonunun Tala kəndində anadan olmuş Sevil Qaziyevanın qısa, lakin son dərəcə şərəfli ömürlüyüdür.

Onun atası Həməzət kişi müharibədən bir ayağını itirərək dönmüşdü. Sevil Qaziyeva gündəliklərinin birində yazır: "Uşaq olanda tez-tez atamdan soruşurdum ki, niyə hamının iki ayağı olduğu halda, sənin bir ayağın var? Atam həmişə bu sualı eşidəndə, gözlerini səməyə zilləyib, dərin fikrə dalardı. Böyüyüb boya-başa çatdıqdan sonra hər dəfə atama verdiyim bu sualı xatırlayanda, öz-özümə xəcalet çəkir, onun qəlbinə dəydiyim üçün özümü danlayırdım".

Sevil Qaziyevanın ən böyük arzusu həkim olmaq idi. 1958-ci ildə orta məktəbi bitirən Sevil sənədlərini indiki Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinə versə də, müsabiqədə keçə bilmir. Valideynlərinin etimadını doğrultmadığı üçün kəndə qayıtmaqdan imtina edən Sevil elə həmin il sənədlərini Bakıdakı 5 nömrəli sənət məktəbinə verir. Burada müttərib peşəsinin sirlərini öyrənən Sevil Qaziyeva həm də teatr dərnəyində fəaliyyət göstərir. Ehtiyat Əmək Qüvvələrinin Mədəniyyət Evinin üzvü olan Sevil əvvəlcə S.S.Axundovun "Laçın yuvası" pyesində Pərican, sonra isə C.Cabbarlının "Sevil" pyesində Sevil obrazlarını yüksək səviyyədə canlandıraraq, xüsusi istedad sahibi olduğunu nümayiş etdirə bilir. Sevil Qaziyevanın həmin illərdə mətbuatda dərc olunan şeirləri də bunu sübut edir.

Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin dekabr (1959-cu il) plenumu Sevilin həyatında ciddi dəyişikliyə səbəb olur. Mətbuat vasitəsilə plenumun materialları ilə tanış olan müttərib-tələbə özbək qızı Tursunoy Axunovanın məşinada təkbaşına yüz adam qədər pambıq yığdığını öyrənəndə, sürücü-mexanik olmağa qərar verir. Sevil bu qərarını rəfiqəsi Diləfruz Ocaqquliyevaya bildirəndə, o da həvəslə sürücü-mexanik olmağa razılaşırdı. Ertəsi gün Bakı 5 sayılı sənət məktəbinin 4 tələbəsi - Sevil Qaziyeva, Məmləkət Tağıyeva, Solmaz Qurbanova və Diləfruz Ocaqquliyeva Azərbaycan LKGİ Mərkəzi Komitəsinin katibi Məsud Əlizadəyə məktub yazıb, ondan Bakı şəhərində qızlar üçün sürücü-mexanik kurslarının açılmasını xahiş edirdilər. Sevil Qaziyevanın və rəfiqələrinin bu təklifi respublika rəhbərliyi tərəfindən dəstəkləndiyi üçün bir müddət sonra Binədəki kənd təsərrüfatını mexanikləşdirmə məktəbində sürücü-mexanik hazırlayan kurs açılır. Sevil və rəfiqələri bu kursda sürücü-mexanik peşəsinin sirlərini öyrənməyə başlayırlar.

Samir Mustafayevin fikrincə, 1960-cı ilin yayında Sevil və rəfiqələrini indiki Beyləqan rayonundakı 5 nömrəli pambıqçılıq sovxozuna göndərirlər. İstehsalat təcrübəsi zamanı Sevil maşınla 97 ton pambıq yığır. Binədəki kənd təsərrüfatını mexanikləşdirmə məktəbini bitirəndən sonra Sevil Qaziyeva könüllü şəkildə Beyləqan rayonuna işləməyə gedir. 1961-ci ildə Özbəkistanda Sovet pambıqçılarının ümumrespublika toplanışında Azərbaycan nümayəndə heyətinin

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

tərkibində Sevil Qaziyeva da iştirak edir. Sevil Özbəkistanda olarkən, məşhur Sovet pambıqçısı Tursunoy Axunovanın iş təcrübəsi ilə yaxından tanış olur. O, Daşkənddən qayıtdıqdan sonra Beyləqanda Tursunoy Axunova kimi kompleks-briqada yaradır və həmin briqadaya başçılıq edir.

1962-ci ildə Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun Mexanizasiya fakültəsinə daxil olan Sevil Qaziyeva işləyə-işləyə həm də qiymətli təhsil alır. 1962-ci ildə onu Azərbaycan LKGİ-nin 23-cü qurultayına nümayəndə seçirlər. Qısa müddət ərzində, Azərbaycanın adlı-sanlı pambıqçılarında birinə çevrilən Sevil Qaziyeva 1962-ci ildə öz maşını ilə 190 ton pambıq yığır. Sevilin başçılıq etdiyi briqada həmin il hər hektardan 30 sentner pambıq götürdüyü üçün onu Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni ilə təltif edirlər.

Sevil Qaziyeva 1963-cü ildə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı seçilir. Deputat seçilməsi Sevilin qayğılarını daha da artırır. O, eyni vaxtda həm başçılıq etdiyi briqadanın işlərinə nəzarət edir, həm də seçicilərinin problemləri ilə məşğul olur. Tələbə-deputat boş vaxtlarında imtahanlara hazırlaşır. Bütün imtahanlardan əla qiymətlər aldığı üçün müəllimləri onu əyani şöbənin tələbələrinə nümunə göstərmişlər.

Sevil traktorçu, pambıqçıqan kombaynın mexanik-sürücüsü, Mil düzündəki sovxozlardan birinin traktorçular briqadiri işləmişdir.

Onun çağırışı ilə 600 nəfərdən çox qız mexanizator peşəsinə seçmişdir. O, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı olmuşdur.

Texniki təhlükəsizlik qaydalarına əməl etmədiyi üçün Sevil Qaziyeva gənc yaşlarında faciəli surətdə həlak olmuşdur. O, ölümündən sonra Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür.

Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin 1969-cu ildə hakimiyyətə gəlişi cəmiyyət həyatının digər sahələrində olduğu kimi, qadın problemlərinin həlli, gender bərabərliyinin təmin edilməsi, qadınların inkişafı, müxtəlif sferalarda onların potensialının üzə çıxarılması istiqamətində də böyük canlanma yaratdı.

Heydər Əliyev qadınlara diqqət və qayğı göstərərək, onları bilik və bacarıqlarına, istedad və intellektlərinə görə irəli çəkməyə, yüksək vəzifələrdə onlara etimad göstərməyə başladı. O dövrdə bir çox rayonlara rəhbərlik qadınlara tapşırıldı. Nazir və nazir müavirləri arasında neçə-neçə qadın var idi. Respublikamızın tarixində, ilk dəfə olaraq, ali məktəblərə qadın rektorlar təyin edildi. Neçə-neçə qadın Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, "Qəhrəman ana" fəxri adları, orden və medallarla təltif olundu. Bütün bunlar ölkə başçısının konkret fərdlərin təmsalında, ümumilikdə, Azərbaycan qadınına göstərdiyi sonsuz diqqət və qayğının ifadəsi idi.

Vahid Öməröv,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru